

Ги сместија во големи шатори на гола земја затоа што беа многу. Доне и Марко се наместија во најтемниот и најоддалечениот дел на шаторот. Не знаеш што може да се случи, велеше Доне, тука е поинаку, скраја сме и од око и од стап. Марко без зборовии се намести крај него и сакаше да се испружи, но веќе немаше толку место, па на Доне му стана смешно. Гласно се засмеа. Ама никој не се сврте на кај нив. Сепак беше лошо местото што го одбраа. Топло и задушно. Таму по краиштата воздухот како да стоеше со сите машки мириси што потераа од војниците. Ќе се задушиме, рече Марко, ќе залисаме за ава. Ама Доне не се сложи со него Види, Марко, овие краишта можат да се поткренат! Вревата која беше крената од триење на задници и нозе по голата земја папса. Сите замолчаа. Којзнае какви страшни мисли им шетаа по главите на луѓето, какви претчувства. Сета таа толпа беше изделена на малечки групи, онака како што се спријателиле уште од единиците. Повеќето беа од горните, од северните краишта, Ендопи, Македонци, Маџири и Грци, селани и работници, имаше и мамини синчиња, се разбира. Во таков состав секој се стрежеше да отвори уста, никој не беше сигурен другиот каква краста носи во душата. Доне се почувствува сам. Марко е крај него, но како да го нема. Сосем ретко отвора уста, а и кога ќе ја отвори врти од подалеку. Да ја побара Ангелина? Да ја намами во овојот молк без никој да насети дека таа му е на гости? Ангелина е вражалкина ќерка, ако сака може да му дојде во мислите, со жарои и чадои што гаснат во мисури додека мајка ѝ ги превртува очите и шепоти некои зборови. Вражалкина ќерка, му се потсмеваа селските момчиња, којзнае од какво изгаснато жарче се родила, од која меѓа! Тина Шиникова ја знаеа како сама жена, само со Ангелина што ја израсна по жетви и кокари како аргатка. И бидна од господ, од неговите родители и од Тина Шиникова, Ангелина му стана жена, ама пород не му даде господ, може заради тоа што еднаш се огрешил кон него, што го нагрдил да не личи на маж за век. И кога го забраа војник ја остави таква - најубава во селото.

Ноќта беше врела и задушна. Полна со машки мириси. Марко низ носот веќе даваше знаци дека спие. Доне го поткrena крајчето на шаторот, но ноќта и надвор беше таква задушна, врела, никогаш да не ја посакаш. Не, поарно Ангелина нека не наслуша, што ќе бара таа тука! И додека уште ја држеше главата измолкната малку надвор од шаторот, во ноќта се кренаа пискотници, ама не којзнае од каде, туку од некој шатор во средината на логорот. Доне ја врати својата глава во темницата на шаторот, во тивката врева што се крена од возбудените војници. И Марко се размрда, зажерави со рацете со нозете, но не пушти глас, не праша ништо. Никој ништо не праша. Пискотниците се пресекоа, стивнаа, но не потраа долго и го слушнаа гласот на капетанот, гласот што добро го запаметија во онаа канцеларија. Тој прашуваше Педја, што се случува тука? Какви се овие викотници? Гласот му замре во вревата што се крена, но на крајот пак остана само неговиот глас. Ќе ги пронајдеме ние, педја, ќе ги фатиме, не можат туку така да влегуваат по шаторите и да маваат со стапови! Сега на спиење, педја! Над логорот се спушти молк, жежок, задушлив, но траеше само колку да се олабават стегнатите снаги низ шаторите и за пак некој да се доберат до сон, зашто негде во никоја добра други пискотници ги разбудија, од друг шатор, подалечен. И до изутрината никој не заспа во шаторот на Доне. Сигурно и по другите шатори не спиеја. Секаде очекуваа да се поткренат крилатата на влезовите и да се втурнат црни сеништа во темницата. Кога утрото почна да се провира низ дупките на шаторот, сите беа на нозе и сите чекаа трубата да го пушти својот глас, исто времено и кобен и спасувачки.

Идната вечер беа приготвени. Најсилните се наредија веднаш до влезот. Ама оние што ги падеа жените од соништата на војниците со бамбусови стапови не дојдоа во нивниот шатор. Пискотници се чуја сосема на другата страна. Не е ова на арно, рече Доне, некако премногу одвртуваат од нашиот шатор. Марко се залепи за неговото уво Се плашам, Доне, сето ова не ќе заврши само со пискотници, и се заслуша некој во темницата да не ги подава ушите на кај нив.

Она од што се плашеше Марко се случи по неколку дена. Во иста таква ноќ, жешка и задушна, со некои живинки што не одбираа каде ти се пикат. Чекаа да чујат пискотници. Чекаа да го чујат гласот на капетанот кој секогаш се јавуваше по пискотниците како прашува кој бил, кој смеел да влегува во шаторот додека тие се одмарале и на крајот како им ветува дека ќе ги откријат и заслужено ќе ги казнат. Ама ни плач ни пцовка. Ништо не ја расече затестената ноќ. Сè до утрото. Сонцето и трубата го разбудија логорот и никакви вресоци не прошетаа по шаторите. На зборното место се појави дебелото капетанче, нервозно и со нескириена злоба помина пред редиците. Неколку пати чини застани, крени ја раката со камшикот, отвори уста - и не речи ништо, туку пак појди со бесни чекори пред војниците. Уште пред да се извика, уште пред да ги каже имњата, војниците што стоеја мирно, во англиски руби, но со грчки корони на капите и без пушки, забележаа дека недостасуваат гласовите на двајца потпоручници. Значи тие сношти пак пошле во походи, ама како се слуши во ниеден шатор да не кренат пискотници? Некој од војниците задоволно се смешкаа во себе насетувајќи во што е работата. Капетанот застана и вресна Миирноо! Исправете се пред мене и пред господ! И секој што има нечиста совест нека пречекори три чекори! Војниците молчеа. Молчеа сите, наредени и здрвени, чиниш се изделкани од камења. Капетанот пак вресна и сега отворено побара да чуе што се случило со потпоручниците. Никој не се помрдна, никој не пушти глас. Во ниедни очи немаше таква намера.

Цел ден ги оставија на тоа место, пред вперени митролески цевки. Додека стоја така под сонцето, а наоколу трнлива жица и зад жицата исто митролези, низ редиците врвше шепот како најмек и најситен дожд. Кога некој од стражарите ќе се свртеше се сртнуваше со долга врвца очи што му ги мрзнеа коските под тоа жешко небо што како вжарен вршник се спушташе над сите, и се свртуваше на друга страна. И кога сенките на војниците се напикаа под нивните чевли, пак дојде капетанот, го изоди стројот, по негде застануваше и се обидуваше да влезе во нечии очи, но не му успевааше, па продолжуваше да чекори. Најпосле сфати дека никогаш повеќе не ќе ги види потпоручниците, не ќе им го чуе гласот. Си замина. Само за одмазда пак ги остави да стојат мирно пред црните усти на митралезите. Имаше такви војници, слаби, што би ги направиле тие три чекори, ама таквите не знаеја, а некои од нив што знаеја, беа стискани од посилни и за да не паднат под жешкото сонце и за да не ги направат тие три чекори кога поминуваше капетанот. И така, сè до мракот, до големата сенка, која беше само црна, а не и свежа. Ги вратија во шаторите и не им дадоа вечера. Шаторите беа прекопани, а торбите испреметкани. По шаторите се пронесоа гласови дека некој веќе ги спровеле во градот. Подоцна никој не знаеше дали тие се вратиле во логорот. И не се случи уште еднаш, ноќе, од шаторите да се кренат пискотници кога сите се мачеа да намамат жена или мома во својот сон.

Другиот ден капетанот пред стројот нареди затворени камиони со мушами и издаде команда да се качуваат во нив. Доне тие денови прежиуваше криза и тоа товарење во затворени камиони го сфати како крај. Марко бре пусти, овие ќе нè требат како што гледам! му потшепна на Марко кој во себе вртеше иста мисла. Кога им дојде ред да се качат, не се качија, туку се туркаа назад, кон крајот на стројот, ама од крајот не се можеше поназад, зашто поназад беше капетанот и со него се удрија очи в очи и после не видоа како се најдоа во тисканицата, горе, зашто двајцата го слушнаа гласот на капетанот Држте го на око оној со глава како гол газ! и потоа додека некаде ги носеа Доне проговори Човек не знае на каков трн ќе стапне! и наместо познатиот глас на Марко, му одговори некој дебел глас сиот издупчен На што и да стапниш, ќе траеш! Доне се сврте кон гласот. Тоа беше едно високо момче, повисоко од сите и седнато, ама слабичко, пијавици како да му ја смукале не само крвта туку и месото. Го немаше Марко. Доне му се насмевна на високото момче, а во себе мислеше на Марко зашто му дојде криво што го нема, значи се тргна од мене откако го слушна гласот на капетанот, ама што фајде кога сме во исто кotle. А продолжуваше да му се насмевнува на високото момче. На човека устата може да му се залепи - никој со никого, а ве гледам вас, тебе и она момче - вражите јазик понекогаш, зборуваше момчето и продолжуваше Јас сум од горните села, од кај Острово, Христо Согламов се велам, Христос како што сум тука запишан. Доне не стигна да си го каже името зашто камионот силно искашла и пазачите свикаа дека треба да се слегува. Кога слегува се разделија со Христос, тој застана на почетокот на редицата, а Доне негде на средината. Во првата редица од лево го виде и Марко, стоеше мирно и право уште пред командата, сигурно за да не се сврти и да не ги сртнете прекорните очи на Доне. Ама Доне не мислеше на него, мислеше на високиот Христос. Ја гледаше неговата глава извишена за педа од сите глави и размислуваше за тоа колку му е тешко со таква висока глава што се гледа и од едната и од другата страна на стројот, значи секогаш му е во очите на оној што се чепати пред стројот. Пронајде врска меѓу него и себе. И Доне е таков, забележлив заради голата глава. На оној пес му личела како гол газ! и се закикоти во себе. Доне се чудеше што не носи веќе глотки страв. Можеби заради новиот пријател. Слободно ги пушти своите зајачки очи, голи и смешни, ги вртеше околу и сакаше што повеќе да опфати со нив. Ги скокаше од човек на човек, и преку луѓето ги пушти во рамниот двор одамна посипан со ситен дробен камен, стапнат и стегнат, со троскот што потерал меѓу камчињата. И овде е дворот заграден со трнлива жица. Зад жицата почнува некои куки. Тие куки уште повеќе го нападија стравот од неговото тело. На ова место сигурно не се донесени за да ги исправат пред сид, тоа се прави некаде надвор, подалеку од сè што потсетува на живот. Ама не го оставија ни многу да види, ни многу да размислува. Дојде капетанот простум стојќи во војнички џип. Помина вдолж редиците, сврте со распиштени гуми и кога се врати во средината им објасни дека со прсти треба да се искорне троскотот што потерал меѓу камчињата и низ камчињата. Да не остане ни стебленце, пезевенци, рече, и мислете му! ама немаше што да мислат оти пред нив, крај самата ограда, на поткренато место од каде што се гледаше сиот круг, места митралез, а со таква играчка нема многу размислување. И во сите тие денови додека корнеа троскот со разранети прсти и испокршени нокти, митралезот си стоеше таму, гледаше во нив како глупо животиче што не знае што да прави. Нивните прсти ги пронаоѓаа коренчињата на троскотот што се држеше за камчињата со безброй влакна, и со напор ги корнеа, зашто освен тоа глупо животиче што се пулеше во нив, свиреа камшици и бамбусови стапови. Меѓутоа, Доне пронајде начин да бега од овој проклет двор. Не можеа да го запрат ни сите трње на жицата, ни камшиците, ни стаповите, ни таа црна издупчена и глупа муцка што рамнодушно и глупо гледа во него. Лазејќи и алкајќи низ камчињата, ги гледаше момчињата околу себе и бегаше во нивните животи, но се штрекнуваше кога ќе требаше да им измислува жени зашто не можеше да види друга жена, само Ангелина му сновеше низ мислите и затоа што не сакаше таа да им биде на сите жена, се враќаше од нивните животи во овој ист двор. Ни својот живот не можеше да го види, да го измери, да го сфати. Сè покриваше Ангелина, таа негова убава жена, зашто беше како сенка врз неговиот живот и затоа не можеше да си го здогледа. Така и се враќаше пак во дворот со камчиња и со жица околу дворот, а над сиот двор, Над сите тие камчиња што се боделе во сувата земја а после се плетеле со троскот, стоеше жештината на сето лето полна со некоја невидлива сува плева.

Марко, откако се случи она на почетокот, она кога се исколка повнатре во камионот, а него го оставил на задната клупа до високиот Христос, немаше чист образ да му гледа во голите очи. Секогаш кога ќе проговореа, ги вртеше настрана или ги спушташе долу, на нозете. Доне имаше такви очи, непријатни за гледање не само заради тоа што од горната страна не му беа заградени со веѓи, туку заради тоа што и погледот му беше гол, без сенка. Има тука еден Христос, му рече еден ден на Марко, оној високион. Добро момче. Марко корнеше троскот и гледаше во камчињата Сакав да ти кажам, почна, имај малку периз на уста, не сме ние овде за бабин ќеф! и се оддалечи од него, нарочно, за да не чуе што ќе му одговори.

Сè уште спиеја на она исто место, каде што легнаа првата ноќ, под самата косина на шаторот, и почесто си ги пикаа главите под платното за да се надишат чист воздух. Во последно време им се придружи и Христос. Секогаш треба да си легнат, ни главата не можеш да ја имаш исправена, му рече Доне и се засмеа придушено. Ако, рече Христос сосема сериозно. Марко главата ја држеше надвор од шаторот, измолкната од под платното или за воздух или затоа што не сакаше да зборува. Во шаторот не беше тивко како другите пати. Како првите денови кога сите имаа стиснати усти и стиснати мисли. Во ноќите се слушаше прво некое шуштење, сигурно меѓу двајца и двајца, а тоа шуштење после почна да се претвора во малку погласна врева. Но ретко се заврзуваше разговор во кој се вмешуваа повеќемина. Демнеше стравот и некоја закана. Всушност, како да зборуваше секој сам со себе, за селото, за детството, за домашните. Ќе се чуеше некое место, некоја река, некоја полјанка, некоја плевна, некое небо топло и полно со звезди, некоја месечина жолта и срамежлива како мома пред мажење. Ниеден не праша што е ова што се случува со нив. Сите знаеја. Сите молчеа. Веќе не беше никаквва тајна дека од војската се истребени како комунисти. Некој за стари гревови, некој заради името, други за ништо.

По куса пауза од она прво запознавање во канцеларијата на капетанот, се помина на втори средби. Уште не беше мрак. Ни многу свежо. Само што се скри сонцето. Само што големата сенка го покри дворот и предметите. Чекаа вечера со караваните, а караваните не можеа да ги држат со осакатените прсти. Тогаш извикаа десетина души, меѓу нив Марко и Христос. Сите извикани по име, татково име и фамилија, истапија три чекори пред редицата. Им рекоа да се јават во канцеларијата за да подигнат пакети од дома. Сите се штрекнаа и почнаа немо да се загледуваат. Какви пакети од дома! Тие знаеја дека од дома ни писма не доаѓаа, а не пакети. И појдоа. Мораа да појдат зашто слушнаа команда што им го наредуваше токму тоа. Доне, додека можеше, додека трубата не засвире, се врткаше пред шаторот, а потоа се завлече во темното легало. Марко и Христос се вратија без пакети. Додека не седнаа, додека не допливаа до своите легла, никој не отвори уста, а кога легнаа, Доне прошепоти Зошто се вративте без ништо? Од каде знаеш дека се вративме без ништо! простенка Марко. Христос молчеше. Не донесовте никакви пакети? праша некој од кај средината, а Христос додаде на тоа негово прашање Такви пакети сите ќе добиете, не се од дома туку од УНРА! И никој повеќе не постави прашање. Сфатија дека на луѓето треба да им се помогне, а не да се измачуваат со прашања. Во темнината се собраа околу нив - ама како да им помогнат? Доне се сети и рече Ќе го поткренам платнovo да ви дојде малку ава! така и направи, а тие двајцата ги измолкнаа главите надвор од шаторот. Марко и Христос имаа некоја голема болка во душата - стенкаа и покрај тоа што се трудеа да бидат храбри. Во темницата се зададе глас и рече Значи, пакетите таму ќе ги јадиме! Утрото, кога трубата ги повика на зборното место, Христос и Марко за мишки ги одвлекоа во стројот зашто тие сами не можеа да се држат на нозе. На Христос левото око како да му беше затворено со стара бакарна пара, а Марко имаше расечена уста. Доне застана меѓу нив двајцата и со лактовите се обидуваше да ги држи исправени. Значи, пак почнаа, мислеше Доне, сигурно пак го пикаат она ливче под нос.

Сè што им изгледаше неподносливо дотогаш, како да беше само игра, невина и детска. Сега сите почнаа да мислат само на вечерната труба. Цел ден го стискаа телото, ги напнуваа мускулите. Доне се храбреше со Христос. Така е слаб, така висок како да е само од кожа и жолта боја, а сепак издржа, ќе издржам и јас. Христос и Марко со денови се враќаа во себе. Христос не можеше да си го исправи грбот, а бакарната пара никако да му го ослободи окото. Доне често прашуваше, Море Христосе, мори долги човече, не ти го расипаа окото? а Христос само се насмевнуваше Зар е важно тоа? Овде поважно е да не ти ја расипат душата. Секоја вечер Доне сакаше да го слушне своето име и да пречекори пред стројот, но како да го заборавија. Го извикаа еден ден пред да ги натоварат на бродовите. Тој знаеше како се добива пакет од дома. Ги знаеше сите ситници, сите детали, па затоа ниеднаш не се преплаши. Дебелиот капетан беше посебно скрен што го гледа него, рече Е, најпосле и ти си тука, а си раков го нема оној со глава како гол газ! и задоволно си ги истри рацете. Доне ја стискаше капата во рацете а неговата глава, со смил под кожата, чудно проблеснуваше во замрачената просторија. Капетанот заврте околу него, потоа зеде гумена палка од еден од оние наредени по некој систем низ канцеларијата и го удри два три пати со неа. Види, лебати, види како отскокнува, зар не е смешно? па ги натера војниците да се изредат на неговата глава, но ги предупреди Внимавајте да не ја повредите таа чудесна глава! а подоцна му нареди на еден војник да си ги спушти пантолоните и гаќите и да се наврти со газот, па го фати Донета за уво и му ја наведна главата крај голиот газ на војникот. Колосално! Колосално! извikuваше, а потоа го опердаши војникот со палката по газ за да си ги крене панталоните. На Доне му го постави првото прашање Како се викаш? Доне застана мирно и извика Андонис Совичанис, господине капетане! Од каде си! Од Саракиново, воденска околија, гостодине капетане! Капетанот му намигна на еден од левата страна, па додека зборуваше Од она бандитско легало! една палка го фрасна по главата ама не како пред малку, туку силно. Капетанот продолжуваше Од она бугарско легало! Не господине, нашето село не е бугарско, ние сме Ендопи, господине, Македонци! Сите вие сте комунисти, зошто не признаваш? Од другата страна го оптегна друг бамбусов стап. Не, господине капетане, не сме комунисти. Капетанот продолжи да беснее дујќи ги образите како фуски и врескаше дека сите села горе крај северните граници треба да се запалат, а луѓето да се протераат или да се стават сите под нож, па подзапре, си ги избриша зрната пот и продолжи со друг тон Се разбира, оние што ќе му изразат лојалност на кралот и на Грција, е, тие се нешто друго, па макар биле и Ендопи! Еве, потпиши и ќе те ослободиме. Доне молчеше. Стоеше и молчеше. Стоеше и чекаше од темницата да се зададе стап или палка или камшик или тупаница. Што и да било. Ама тој молчи. Не отвора уста. Не дава знак дека мисли да прави нешто со оној лист што му го покажуваат. Проклет лист е тој иако над масата се белее како ветена слобода. Тоа негово молчење пак го извади од тект капетанот, па продолжи да му поставува прашања Го сакаш ли кралот? Му служам, господине! За да докажеш дека навистина со срце му служиш потпиши дека се откажуваш. А Доне му се вметнува, го прекинува иако не е убаво што прави така, ама сакаше да му каже нешто што му се вртеше во главата, се плашеше да не заборави, роче Селанец сум јас господине капетане, сум работел на нива од утро до мрак, ништо друго господине капетане! и повеќе не се огласија ни тој ни капетанот во темницата на собата, туку само стаповите како копани на река кога селанките перат дебели веленца. Имаше еден стап што најсилно се спушташе над неговата снага. Сигурно е од оној војник што си го голеше газот. Најмногу по главата. И се храбреше. Издржи Доне, не писнувај, да се знае дека си Ендопин, да се знае дека си од Саракиново каде не смогнаа да се населат Маџири, ќе ти ја направат русници главата, ама издржи. И му дојде Ангелина да го спасува. Исплива од темницата и онака убава каква што си беше, срамежливо застана пред него. И повеќе не ги чувствуваше стаповите. Го истуркаа пред врата, всушност го фрлија, го фрлија на сувата и тврда земја, ама со него беше Ангелина и ништо не почувствува. Лазеше до шаторот и од време на време се свртуваше да види дали зад него чекори Ангелина. Во шаторот влезе сам. Христос го праша Те мачеа ли многу, о Доне? Доне бладаше, ја викаше Ангелина, ја молеше да не го напушта, може да влезе и овде, тој е сам. И сосема се загуби. Христос и Марко се прекрстија. Готово е човечево, си рекоа. Ама Доне пак се поврати и ја бараше својата жена, што ќе правам без неа, рече.